

Демченко Володимир Миколайович,
доцент кафедри державного управління
і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного
університету, кандидат філологічних
наук, доцент

ЛОГІКА ЮРИДИЧНОГО СУБСТИЛЮ: ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Насамперед обґрунтуємо вибір саме цього тематичного напрямку конференції, оскільки ми описуємо особливості використання лінгвістичних структур у юридичному документі вищого рівня.

У торішньому збірнику конференції ми аналізували юридичний субстиль у його синтаксичному вимірі на прикладі Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС України). Наразі приділимо увагу фразеологічним структурам правничої мови (стійким термінологічним словосполученням), оскільки вони також виявляють орієнтацію укладачів або на українську традицію, або на російську. В останньому випадку це становить небезпеку для системи мови та, що ми бачимо останнім часом, навіть небезпеку для державного суверенітету.

З теоретичного боку такі конструкції визначаються своїми писаними та неписаними правилами: слід дотримуватися певного порядку їх компонентів, не вживати калькованих російськомовних форм (наскільки б до цього не звикли користувачі), не ускладнювати їх тавтологіями та ін. Це можуть бути навіть сполуки, що виконують допоміжну роль, однак у контексті речення важливо їх також використовувати правильно й на своєму місці.

Розглянемо кілька ситуацій з тексту КАС України [1], які ми проаналізували в монографії «Українська мова: зорові та слухові особливості сприйняття структурних елементів» [2].

Сполука «без їхньої згоди» часто використовується не лише в законодавчих актах, але й у правоохоронній практиці та судочинстві. У КАС України читаємо: «...інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, *без їхньої згоди*» (п. 5 ч. 2 ст. 65).

Смислова нечіткість тут зумовлена віддаленістю виділеної обставини від присудкової частини «не можуть бути допитані», а також дублюванням іменника «згода» («без чиеїсь згоди», «коли згоду вже було надано»). Пропонуємо такий варіант: «...інші особи, які не можуть *без їхньої згоди* бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України».

Сполука «поєднані в одне провадження» може суперечити відмінковим формам позначуваного нею іменника чи ще як не відповідати синтаксичному контексту. Наприклад у фрагменті «Суд може своєю ухвалою. роз'єднати одну чи декілька *поєднані в одне провадження* позовні вимоги у самостійні провадження.» (ч. 1 ст. 116) уникнення дієприкметникового звороту не виправдане - через збіг однакових граматичних форм (множини). Тому варто використати такий зворот («роз'єднати одну чи декілька позовні вимоги, *поєднані в одне провадження*, у самостійні провадження.») чи просто змінити граматичний зв'язок («роз'єднати одну чи декілька *поєднаних в одне провадження* позовних вимог у самостійні провадження. »).

Стійкі сполуки з терміном «суб'єкт» можуть виконувати функцію відокремлених членів речення. Наприклад, така прикладка може бути поширеною, але принцип виділення залишається той же: «Кандидат на пост Президента України, партія (блок) - *суб'єкт виборчого процесу* чи окружна виборча комісія мають право.» (ч. 2 ст. 176) змінюємо на «Кандидат на пост Президента України, партія (блок) - *суб'єкт виборчого процесу* - чи окружна виборча комісія мають право. ».

Причому відзначаємо системність такого невиділення авторами КАС України: у пп. 1, 2 ч. 4 ст. 105, наприклад, суб'єкт владних повноважень отримує таким чином зайве смислове навантаження в постпозиції («скасування або визнання нечинним рішення відповідача - *суб'єкта владних повноважень* повністю чи окремих його положень»; «зобов'язання відповідача - *суб'єкта владних повноважень* прийняти рішення або вчинити певні дії»), а він мусить бути відокремлений для встановлення більш міцного смислового зв'язку між препозитивною та постпозитивною частинами речення.

Не виділяється прикладка з обох боків однаковим знаком за умов наявності у постпозиції якоїсь підрядної частини або звороту, що самі по собі виділяються комою. Це ми бачимо у такому фрагменті: «У разі неприбуття відповідача - *суб'єкта владних повноважень*, належним чином повідомленого про дату, час і місце судового розгляду, без поважних причин або без повідомлення ним про причини неприбуття розгляд справи не відкладається...» (ч. 4 ст. 128).

У КАС України тире переважно замінює пропущені члени речення. Проте друга ситуація виявляє певну безсистемність - у п. 9 ч. 1 ст. 3 тире у постпозиції немає: «відповідач - *суб'єкт владних повноважень*, а у випадках, передбачених законом, [-] й інші особи, до яких звернена вимога позивача», а у ч. 1 ст. 200 - є: «Суд апеляційної інстанції залишає апеляційну скаргу без задоволення, а постанову або ухвалу суду - без змін, якщо визнає, що суд першої інстанції правильно встановив обставини справи.». Варто тут дотримуватись правила, за яким пропущений член речення (присудок) замінюється тире. У самій назві ст. 200 - «Підстави для залишення апеляційної скарги без задоволення, а судового рішення - без змін» постпозитивне тире не викликає зауважень.

У певних випадках виділення такої сполуки є обов'язковим - і для смислової акцентації, і відповідно до правил. Наприклад, у фрагменті «Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання або *за розпорядженням головуючого* інший працівник апарату суду» (ч. 2 ст. 41) маємо ще більшу некоректність в оформленні норми: по-перше, потрібно відокремити виділену нами частину (знов-таки як умову певної дії), а по-друге - поставити тире на місці пропущеного присудка. Зрештою правильним буде такий варіант: «Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання або, *за розпорядженням головуючого* (або й *голови*), - інший працівник апарату суду».

Таким чином, слід визнати, на дотримання законів української мови уже здійснено чимало змін у правових документах, однак цей процес потребує постійної уваги та контролю, оскільки потребує такого ж захисту своїх законів, як і будь-яка інша складова державної незалежності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс адміністративного судочинства України // ВВР (зі змінами). - 2005. - № 35-36, 37.

2. Демченко В. М. Українська мова : зорові та слухові особливості сприйняття структурних елементів : монографія / Демченко В. М. - Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2013. - 104 с.